

مصائب بدن

پدیدارشناسی مریضی، بیماری، و ناخوشی

www.ketab.ir

عنوان و نام پدیدآور: مصائب بدن: پدیدارشناسی مرضی، بیماری، و ناخوشی/جیمز آهو، کوین آهو؛ ترجمه محمد رضا حلاقی منش.

مشخصات ظاهر:

وضعیت فهرست: سی: فیفا

یادداشت: عنوان اصلی

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: پزشکی — فلسفہ

Medicine -- Philosophy: موضوع

موضوع: پدیدہ شناسی

Phenomenology: موضوع

موضوع: جامعه‌شناسی پزشکی

Social medicine: موضوع

موضوع: انسان شناسی پزشکی

Medical anthropology: موضوع

شناسه افزوده: اهو، کوين، ۱۹۶۹-م.

- Aho, Kevin, 1969. شناسه افزوده.

شناسه افزوده: اخلاقی منش، محمدرضا، ۱۳۴۴ - مترجم

رده بندی کنگره: R: ۷۲۲

رده‌بندی دیویی: ۶۱۰

شماره کتاب شناسی ملی: ۵۷۸۷۱۷۹

این کتاب ترجمه‌ای است از:

Aho, Alfred James and Kevin Aho (2009) *Body Matters: A Phenomenology of Sickness, Disease, and Illness*, LEXINGTON BOOKS: A division of Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

www.farhameh.ir
farhameh@gmail.com

۶۶۴۰۶۶۷۵-۸۸۸۴۳۶۲۹-۰۹۱۰۴۵۱۷۲۶۱

مصائب بدن

پیدا شدن اساسی مریضی، بیماری، و ناخوشی

© حق چاپ: اول ۱۳۹۸، فرهامه

نویسنده: دکتر جیمز آلفرد آهو و کوین آهو

مترجم: محمدرضا اخلاقی منش

ویرایش: واحد ویرایش مؤسسه عصر انسان شناسی ایرانیا

طراحی جلد: آتلیه مؤسسه عصر انسان شناسی ایرانیا

© همه حقوق برای انتشارات فرهامه محفوظ است. هر گونه نسخه برداری، اعم از زیراکس و بازنویسی و پی‌دی‌اف و سایر اشکال دیجیتالی، ذخیره کامپیوتری، انتشارات کلی و جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی و اقتباس در گیومه در مستند نویسی و یادداشت‌ها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

فهرست

۹	دیباچه
۱۵	سرآغا
۱۷	۱ مبانی
۳۳	۲ بدن زیسته
۵۱	۳ بدن شتاب زده و آسیب شناسی های آن
۷۵	۴ مریضی های جامعه
۹۹	۵ مرض های پزشکی
۱۲۷	۶ رنج های بیماری
۱۵۵	۷ پزشکی و پدیدارشناسی
۱۷۱	۸ درمان بازیافتی
۱۸۳	۹ نتیجه گیری
۱۹۱	پیوست
۱۹۹	کتاب شناسی
۲۱۵	نمایه

دیباچه

کتاب مصائب بدن، یک دیدارشناسی مریضی، بیماری، و ناخوشی از جمله آثار بی‌شماری است که با نگاهی انمادی به ریست پزشکی و پزشکی نوین می‌پردازد. هرروزه، تعداد بیشتری از مشکلات و مصائب نوع بشر، قالب اصطلاحات پزشکی شناخته و معرفی می‌شود، بیماری‌های مزمن و مشکلات آنها، حال افزایش است، و بش از دنیای پزشکی توقع دارد تا همهٔ آلام و دردهایش را درمان کند. اما دانشمندان علوم پزشکی همواره بر محدودیت‌های علم پزشکی اعتراف و ابراز دارند. و مدام به دنبال کشف راه‌های جدید در شناخت و مداوای آلام بشر هستند. در این میان، دست‌آمده‌ای از تحقیقات صورت گرفته بر ارتباط ذهن و بدن و نه گسست آنها از همدیگر تاکید دارند. این کتاب یکی از این آثار برجسته محسوب می‌شود که توسط یک پدر و پسر، یعنی جیمز آهو (پدر) که جامعه‌شناس است و کوین آهو (پسر) که فیلسوف است به نگارش درآمده است.

کتاب مصائب بدن موضوعات متنوعی را از ابعاد فلسفی، انسان‌شناختی و تاریخی دربرمی‌گیرد، به همین خاطر نباید توقع داشت که بی‌نقص و کامل باشد. اما نگاه موشکافانه‌ای که از دید دیدارشناختی در عرصه‌ها و فرهنگ‌های مختلف ارائه داد آن را به یک اثر تأثیرگذار و پیشرو در حوزه پزشکی انسان‌مدار^۱ تبدیل کرده است. جیمز آهو و کوین آهو در این اثر هدف خود را بر پرداختن به مصائب بدن انسان به عنوان یک پدیده و بررسی آنها از سه منظر متفاوت ترسیم کرده‌اند: یکی از منظر کلی «اجتماعی» که این مصائب را به عنوان یک سری مریضی و مریض احوالی (sickness) می‌بیند؛ دوم از دید «پزشکی» که

این مصائب را صرفاً بیماری (disease) قلمداد می‌کند؛ و سوم از دید خود «بیمار» که آنها را به‌عنوان بدحالی و ناخوشی (illness) تعبیر می‌کند. اساس بحث این دو منتقد، تمایز موجود مابین بدن قابل سنجش و مادی یا کورپر (körper) و بدن زیسته یا لایپ (leib) در چهارچوب پدیدارشناسی آلمانی است. نویسندگان به تشریح راه‌هایی دست زده‌اند که از طریق آنها مریضی، بیماری، و ناخوشی به شکل اجتماعی و تاریخی شکل پذیرفته و تجربه می‌شوند. بهره‌گیری از پنداره‌های عاملان حرفه‌ای دنیای پزشکی و سلامت در کنار آرای فیلسوفان و جامعه‌شناسان حوزه بهداشت و سلامت از مزایای این اثر است.

به قول منتقد لهستانی، مارچن موسکالویچ (۲۰۱۳)^۱، این اثر به‌خودی‌خود یک اثر فلسفی در حوزه پدیدارشناسی محسوب نمی‌شود و آن را بیشتر باید در چهارچوب پزشکی انسان‌مدار مورد ارزیابی قرار داد. درواقع، مطالب این کتاب تجمیعی است از آرای فیلسوفان معاصر چون اموند هوسرل، اس. کی تومیز، و پدیدارشناسان تکوینی که با بیانی ساده‌تر مورد استناد قرار گرفته‌اند. کار کتاب در پزشکی نوین گوشزد شده است. بی‌تردید، این کتاب یک اثر تأثیرگذار و تأمل‌برانگیز حوزه پدیدارشناسی به‌حساب می‌آید که روح حاکم بر مفهوم‌سازی‌های آسیب‌شناختی از «ذهن» (mind) و «بدن» (body) را مورد توجه خود قرار داده است. نکته کلیدی این اثر این است که نویسندگان آن درخصوص منطق وجودی زیست‌پزشکی معاصر در «مسترة عظیم» مداخلت و درمان شدیداً صنعتی‌شده در جهان امروزی به‌ویژه دنیای غرب به‌خوانند می‌هند. زیر سؤال بردن اقتدار پزشکی معاصر و تأثیر و نقش آن در تغییر مفهوم‌پردازی‌های مداخله‌محور و بیماری در مسیری خلاف عادت‌های مألوف و به‌اصطلاح طبیعت‌زدایی از مداخلات پزشکی، نکته این کتاب است.

ساختار مفهومی این کتاب بر سه حوزه گسترده و متمایز در انسان‌شناسی پزشکی برپا شده است: بیماری (disease = آسیب ارگانیکی)؛ بدحالی / ناخوشی (illness = تجربه زیسته سنجش‌ناپذیر)؛ و مریضی / مریض‌احوالی (sickness = انحراف از عرصه اجتماعی). انتقاد اصلی از زیست‌پزشکی معاصر در همین‌جاست که توانایی آن را نداشته تجمیعی برای این مفاهیم فراهم آورد و صرفاً بدن انسان را در حد یک کورپر (Körper) مفهوم‌زداشده و منفعل که وابسته به فناوری است تقلیل داده و ذهن را نیز تنها در حد یک روند انتزاعی از عینیت‌بخشی به درمان، محدود کرده است. نویسندگان این کتاب از اینکه زیست‌پزشکی با

تسلط خود بر کورپر به جای پرداختن به ایدهٔ پدیدارشناختی لایب (Leib) با آن رفتار می‌کند، سخت ناخشنودند و بر لزوم برجسته‌ساختن ابعاد فرهنگی، اجتماعی و نهایتاً تاریخی بدن تأکید دارند و در این راه مثال درد را مطرح می‌سازند که توسط زیست‌پزشکی نوین از جایگاه پدیده‌ای که محصول تاریخی فرهنگ است به یک شکایت سطحی نورولوژیک تخفیف داده شده است.

پزشکی‌شدن^۱، یا پاتولوژی‌کردن^۲ همهٔ شرایط انسان از جمله روندهای عینی‌سازی در علم نوین پزشکی است که همه‌چیز را برپایهٔ یک اختلال زمینه‌ای^۳ شکل می‌بخشد. نویسندگان توجه به پدیدارشناسی را درمان این معضل می‌دانند. از سوی دیگر، روند پزشکی‌شدن بر زمینه‌هایی استوار است که الگوهای رفتاری را (نظیر گناه یا جرم مثلاً در اعتیاد به الکل یا مواد مخدر) زمینه‌ساز ساخت بیماری‌هایی می‌داند که مورد مناقشهٔ نویسندگان این کتاب در یک چهارچوب فراتاریخی است (در این‌مورد نقد نویسندگان بر ویراست‌های مختلف کتاب *استر العمل، تشخیصی و آماری اختلالات روانی*^۴ در دوره‌های مختلف تاریخی قابل اعتناست).

یکی از بخش‌های جذاب این کتاب، سر‌آوردن اختلالات ذهنی و دماغی است نظیر اختلال بیش‌فعالی نقصان توجه^۵ و اختلال دوقطبی در کودکان که ظاهراً از آفریده‌های جهان صنعتی‌شدهٔ شهری است. بخش جذاب دیگر این کتاب بحث چندریخت‌گرایی و غلبهٔ تک‌ریخت‌گرایی به‌دنبال تئوری میکروبی^۶ می‌باشد. به عقیدهٔ نویسندگان این کتاب، از منظر تاریخ تکامل، غلبه و تسلط زیست‌پزشکی هرگز یک ذره تاریخی نبوده است. از منظر فلسفی نیز، با آنکه مشخصاً اشاره‌ای خاص نشده اما انواع و اقسام پدیدارشناختی مد نظر بوده است. مثلاً بارها به مارتین هایدگر، به‌خصوص افکار نخستین وی، جهت بازتعریف فهم زیست‌پزشکی از بیماری اشاره شده است. میشل فوکو، هانس-گئورگ گادمر، و موريس مِرلو-پونتی از دیگر فلاسفهٔ پربسامد در این کتاب محسوب می‌شوند. ابتدا به تفاوت‌های موجود در دیدگاه‌های ایشان پرداخته شده تا تشابهات فکری‌شان. اگر کتاب کنید

1. medicalization

2. pathologization

3. underlying problem

4. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM)

5. attention deficit hyperactivity disorder (ADHD)

6. Germ theory

متوجه می‌شوید که نویسندگان در تلاشند تا یک تعریف پدیدارشناختی دقیق از مسئله سلامت ارائه دهند و جالب آنکه در این راه، به قول موسکالویچ عمده هم خود را بر تأملات اگزیستانسیال (وجودی) بنا نهاده‌اند تا بصیرت پدیدارشناختی. ارجاع به کتاب هستی و زمان هایدگر، انسان‌نگاری^۱ و ترجمه آن به هنجار و پاتولوژی^۲ خود بسیار گویا و رهگشاست. درواقع، نویسندگان بر این باورند که گریز بشر از مرگ و میر می‌تواند نوعی «بیماری» تعبیر شود؛ چراکه منطبق نهایی پزشکی درمان مرگ - به‌عنوان یک بیماری - است.

پیش از اتمام عرایض لازم می‌بینم نکته مهمی را بازگو کنم و آن اهمیت تفکیک سه مفهوم - سه اصطلاح - اساسی و متفاوت از هم در انسان‌شناسی پزشکی است که نه‌تنها در همین دیباچه که در اصل کتاب نیز به آنها بارها اشاره شده و مهم‌تر آنکه در عنوان کتاب هم مشخصاً بر آنها تأکید شده است: مریضی (sickness)، بیماری (disease)، و ناخوشی (illness). تکرار معانی‌های انگلیسی این مفاهیم حکایت از یک دغدغه بزرگ من دارد و آن گزینش بربره‌ها و جاسه فارسی برای آنهاست که تا جای ممکن به مفهوم به‌ویژه گسترده معنایی آنها (به‌خصوص با حساسیت‌های پدیدارشناختی) آسیب نرساند. البته این مهم را در جایی دیگر از بعد انسان‌شناسی انسان‌شناختی به تفصیل توضیح خواهم داد، ولی خلاصه آنچه مد نظر این سه اصطلاح است در کل همان معادل‌هایی است که در این دیباچه (و البته در سایر نوشته‌هایم) برگزیده‌ام. یعنی «بیماری» معادلی برای disease یا هر اختلالی که یک علت بارز و واضح پاتولوژیک و بی‌شک بر آن مترتب است (شکستن استخوان بازو، آنمی مگالوبلاستیک، سندروم کلاین‌فلتر شکر زومیاژیس)؛ «ناخوشی» یا «بدحالی» معادلی برای illness یا نوعی حس درونی و منحصر به فرد و کاملاً شخصی از سالم‌نبودن؛ حال چه این احساس یا حالت یا ویژگی یا پدیده عامل مشخصی داشته باشد (از نظر زیست‌پزشکی) چه هیچ دلالت علمی و عینی نداشته باشد و صرفاً بر قالب روایت بیمار یا فرد رنجور و «ناراحت» از تجربه زیسته‌اش باشد؛ و نهایتاً «مریضی» یا «مریض‌احوالی» معادلی برای sickness که غالباً بر نگاه اجتماع بر فرد مبتلا به‌عنوان فردی غیرسالم (ناتندرست)، چه ثابت‌شده چه ثابت‌نشده، دلالت دارد؛ فردی که اجتماع یا خودش، او را (خود را) سالم نمی‌شناسد، و مجاز و محق می‌داند خدمات بگیرد به‌خصوص در جهان کاپیتالیستی

1. Being and Time
2. anthropomorphism
3. norm and pathology

امروزی که به فرد به عنوان قطعه‌ای از ماشین اقتصاد و تولید نگریسته می‌شود، تاحدی که محققانی چون آندرس ویکمن و همکارانش (۲۰۰۵)^۱ از ترکیب sickness absence (غیبت از کار به خاطر مریضی) برای توصیف آن استفاده کرده‌اند.

در مجموع، هدف اصلی من در این تفکیک‌گذاری‌های لغوی صرفاً بازگو کردن معنای اصلی مفهوم مربوطه است و هیچ اصراری در کار بست معادل‌های پیشنهادی خود ندارم. تاحدی که در کل این کتاب نیز (به جز عنوان اثر) در هیچ کجا به معادل‌های به کار رفته از سوی مترجم توانای آن - محمدرضا اخلاقی‌منش که با متانت همیشگی‌اش پیشنهاد مرا برای ترجمه این اثر پذیرفت - تعرضی نکرده و عین همان‌ها را برای متن پذیرفتم، چون به نظرم اختلالی در رسایی و گویایی و امانتداری متن ایجاد نمی‌کردند. با همه این احوال، آرزو می‌کنم این کتاب اثری را به دست این دست را نه فقط اهالی علوم انسانی، که بیشتر اهالی علوم پزشکی مطالعه کنند، چرا که به شک در پندار و کردار و رفتار آنها در امر بهداشت، درمان، و سلامت تأثیرگذار خواهد بود.

پیمان متین

شهریور ۹۸

1. Anders Wikman, Staffan Marklund, Kristina Alexanderson, "Illness, disease, and sickness absence: an empirical test of differences between concepts of ill health", *J Epidemiol Community Health* 2005;59:450-454.